

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПИСЬМЕННИЙ ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 336.22:352

**МІСЦЕВЕ ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ
ДЕМОКРАТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

ТЕРНОПІЛЬ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Андрущенко Володимир Леонідович,
Національний університет державної податкової служби
України, професор кафедри податків та оподаткування.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Крупка Михайло Іванович,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту;

кандидат економічних наук, доцент
Мельник Віктор Миколайович,
Науково-дослідний фінансовий інститут Державної навчально-наукової установи “Академія фінансового управління” Міністерства фінансів України, заступник директора з наукової роботи.

Захист відбудеться “___” березня 2008 р. о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03 Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11, ауд. 211.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, майдан Перемоги, 3.

Автореферат розісланий “___” лютого 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

М. П. Шаварина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах становлення демократично орієнтованого громадянського суспільства реалізація конституційних гарантій незалежності місцевого самоврядування залежить від закріплення в нормативно-правовому полі механізму забезпечення стабільними джерелами фінансування, серед яких провідне місце має належати місцевим податкам і зборам. Однак їх роль не обмежується наповненням дохідної частини місцевих бюджетів, оскільки в зарубіжних країнах ці податки та збори призначені стимулювати підприємницьку активність, сприяти розвитку місцевого господарства та його інфраструктури.

В Україні місцеве оподаткування перебуває на початковому етапі розвитку. Не будучи пристосованим до ринкових умов господарювання, воно не забезпечує достатнього обсягу надходжень місцевих податків і зборів. Його сучасний стан не відповідає принципам економічної ефективності, соціальної справедливості, адміністративної простоти, стабільності та гнучкості. Іншими словами, місцеві податки і збори відіграють допоміжну роль щодо загальнодержавних податкових платежів. Натомість місцеве оподаткування має стати регулятором економічних процесів у регіонах, у його межах необхідно забезпечити реалізацію всіх критеріальних вимог, притаманних загальносвітовій податковій політиці.

Одними з перших досліджень у галузі місцевого оподаткування були праці науковців дорадянського періоду М. М. Алексєєнка, В. П. Безобразова, А. О. Ісаєва, В. О. Лебедєва, Й. М. Кулішера, М. М. Курчинського, І. Х. Озерова, М. О. Сірінова, М. І. Тургенєва, М. І. Фрідмана, М. М. Цитовича та І. І. Янжула. Навколо цих питань сконцентрована наукова полеміка в роботах радянських учених Д. П. Боголепова, А. І. Буковецького, Л. О. Веліхова, Б. Б. Веселовського, П. П. Гензеля, Д. В. Данилова, С. А. Котляревського, М. І. Мітіліно, В. М. Твердохлебова, Г. І. Тіктіна, Л. В. Ходського й Е. Д. Чернеховського.

Значне зацікавлення у згаданому контексті викликають праці вітчизняних науковців В. Л. Андрущенко, О. Д. Василика, В. В. Зайчикової, Ю. Б. Іванова, О. П. Кириленко, В. І. Кравченка, А. І. Крисоватого, М. І. Крупки, І. О. Луніної, В. М. Мельника, Ю. В. Пасічника, А. М. Соколовської, В. М. Суторміної, Л. Л. Тарангул, В. М. Федосова, С. І. Юрія та інших авторів. Заслужовують на увагу публікації російських учених Б. Г. Болдирєва, М. В. Васильєвої, В. В. Курочкіна, І. В. Лексіна, Л. П. Окуньової, Л. П. Павлової, В. Г. Панскова, Г. Б. Поляка, Д. Г. Черніка, К. Я. Чижова, С. Д. Шаталова, Т. Ф. Юткіної. Серед сучасних західних дослідників податкових фінансів слід відзначити роботи Р. Берда, Ш. Бланкарта, Дж. Б'юкенена, Р. Масгрейва, Ю. Немеца, Д. Норта, Г. Райта, Дж. Стігліца і Х. Ціммермана.

Водночас у переважній більшості наукових видань питання теорії місцевого оподаткування недостатньо розглянуті, що істотно ускладнює вивчення понятійного апарату, співвідношення фундаментальних знань і прикладних розробок. Натомість дослідження теоретичних, нормативно-правових й організаційних аспектів місцевого оподаткування, ґрунтовний аналіз загальносвітової практики справляння місцевих податкових платежів – важливий напрям наукових розвідок, широке застосування результатів яких дасть змогу виробити стратегічні підходи до реформу-

вання інституту місцевих податків і зборів в Україні. У зв'язку з цим тему дисертації слід вважати актуальною та своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною науково-дослідних робіт, що виконувалися колективами кафедр фінансів і казначейської справи Тернопільського національного економічного університету на теми “Зміцнення фінансових основ місцевого самоврядування в Україні” (державний реєстраційний номер 0106U000530) та “Фінансова політика в стратегії соціально-економічного розвитку України” (державний реєстраційний номер 0105U000861), у межах яких запропоновано низку заходів щодо вдосконалення організації адміністрування та механізму справляння місцевих податків і зборів.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертації є обґрунтування науково-теоретичних підходів і практичних заходів щодо вдосконалення місцевого оподаткування у контексті реформування механізму фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні.

Досягнення мети зумовило необхідність виконання наступних *завдань*:

- узагальнити концептуальні основи місцевого оподаткування, з'ясувати його об'єктивну необхідність і роль у податковій системі держави;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення місцевого оподаткування;
- проаналізувати структуру та динаміку надходжень місцевих податків і зборів;
- оцінити роботу податкового апарату держави під час справляння місцевих податків і зборів;
- виявити можливості адаптації зарубіжного досвіду місцевого оподаткування до вітчизняної практики;
- обґрунтувати стратегічні підходи до реформування інституту місцевих податків і зборів в Україні;
- розробити економіко-математичну модель прогнозування фінансових результатів впровадження податку на нерухомість фізичних осіб.

Об'єктом дослідження є процес впровадження та справляння місцевих податків і зборів.

Предмет дослідження – місцеве оподаткування та його структура в умовах демократичних перетворень.

Методи дослідження. У процесі написання дисертації використано методи наукового дослідження теоретичного й емпіричного рівнів, а саме: наукової абстракції і аналогії (для вивчення понятійного апарату теорії оподаткування); історичний (для визначення етапів становлення місцевого оподаткування); статистико-економічний (для аналізу факторів, що впливають на структуру та динаміку надходжень місцевих податків і зборів); формальної та діалектичної логіки (для виявлення можливості адаптації зарубіжного досвіду місцевого оподаткування до вітчизняної практики й обґрунтування стратегічних підходів до реформування інституту місцевих податків і зборів в Україні); економіко-математичний (для прогнозування фінансових результатів впровадження податку на нерухомість фізичних осіб).

Інформаційно-нормативною базою дисертації є нормативно-правові акти України, матеріали Міністерства фінансів України, Державної податкової адміністрації України, Державного казначейства України та Державного комітету статистики України, публікації вітчизняних і зарубіжних науковців із проблематики місцевого оподаткування, науково-методична література, матеріали періодичних видань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні науково-теоретичних положень і розробленні практичних заходів щодо вдосконалення місцевого оподаткування. До найважливіших результатів, які розкривають наукову новизну дисертації, належать наступні:

вперше:

- обґрунтовано наукові підходи до прогнозування фінансових результатів впровадження податку на нерухомість фізичних осіб на основі побудови економіко-математичної моделі, що враховує доходи платників податків і податкові зобов'язання зі сплати згаданого платежу, оптимальний рівень неоподаткованої площі й граничні розміри податкових ставок, які відповідають кількості квартир та приватних будинків, а також їх середній загальній площі. На основі цих підходів розраховано прогнозні обсяги доходів місцевих бюджетів після введення оподаткування нерухомості житлового фонду;

удосконалено:

- механізм справляння податку з реклами і комунального податку, зборів за припаркування автотранспорту, за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг, за видачу ордера на квартиру, за право використання місцевої символіки, курортного і ринкового зборів у частині розширення бази оподаткування згаданих платежів, підвищення граничних розмірів їх податкових ставок, скасування податкових пільг тим платникам, котрі не належать до соціально незахищених верств населення. Це дасть змогу оптимізувати структуру дохідної частини місцевих бюджетів і забезпечити стабільний обсяг податкових надходжень;

- засади самооподаткування мешканців територіальних громад. Зокрема, обґрунтовано алгоритм справляння платежів із самооподаткування як форми залучення на добровільній основі коштів громадян для фінансування разових цільових соціально-побутових заходів. Впровадження даної форми мобілізації фінансових ресурсів за умови посилення контролю органів місцевого самоврядування сприятиме залученню додаткових коштів на благоустрій територій і соціально-культурний розвиток населених пунктів;

отримали подальший розвиток:

- економічний зміст поняття “місцеві податки і збори” як обов’язкові платежі у формі відчуження грошових коштів юридичних та фізичних осіб до місцевих бюджетів, що є джерелом фінансового забезпечення надання суспільних послуг на місцевому рівні; ці податки і збори мають цільове призначення, їх впроваджують на відшкодування витрат територіальних громад, вводять як плату за надання прав або видачу дозволів. Такий підхід акцентує увагу на тому, що місцеві податки і збори – важлива складова власних доходів місцевого самоврядування, вони призначені сприяти місцевому економічному розвитку;

– тлумачення сутності підсистеми місцевого оподаткування як сфери відносин між платниками і суспільством із приводу виконання громадянами конституційного обов'язку сплачувати, а органами місцевого самоврядування – впроваджувати та визначати порядок сплати місцевих податків і зборів, вводити пільгові податкові ставки, звільняти від сплати певні категорії платників податків, надавати відстроєння зі сплати. Запропоноване визначення поглиблює понятійний апарат теорії оподаткування й обґрунтовує необхідність виділення підсистеми місцевого оподаткування в системі оподаткування держави.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх використовували органи державної влади і місцевого самоврядування для вдосконалення організації адміністрування та механізму справляння місцевих податків і зборів.

Запропоновану в дисертації систему аналітичних показників оцінювання ефективності справляння місцевих податків і зборів, що базована на використанні макроекономічних статистичних даних, застосовувало управління фінансів та бюджету Тернопільської міської ради при плануванні доходів бюджету м. Тернополя (довідка № 652 від 9 листопада 2006 р.).

Пропозиції щодо вдосконалення процесів приймання й опрацювання податкової звітності шляхом створення зручних умов для подання звітних документів, поліпшення якості обслуговування платників податків, зменшення вартості послуг, оптимального використання фінансових ресурсів, враховані у практичній роботі Тернопільської об'єднаної державної податкової інспекції (довідка № 73853/7/04-00 від 9 листопада 2006 р.).

Результати дослідження використовувало фінансове управління Чернівецької міської ради при вдосконаленні методики прогнозування обсягу надходження збору на фінансування робіт із благоустрою та впорядкування міських кладовищ, впровадженого на засадах добровільного самооподаткування громадян у м. Чернівцях (довідка № 1-28/738 від 26 лютого 2007 р.).

Окремі положення дисертації використовують у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при розробленні навчально-методичного забезпечення та викладанні дисциплін: “Місцеві фінанси”, “Місцеві фінанси зарубіжних країн”, “Фінансові ресурси місцевого самоврядування” (довідка № 126-33/385 від 14 березня 2007 р.); “Фінанси”, “Фінанси держави загального добробуту”, “Державні фінанси та управління ними”, “Державні фінанси в умовах демократії”, “Бюджетна система” (довідка № 126-33/397 від 16 березня 2007 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібно виконаною науковою роботою, в якій досліджено теоретичні, нормативно-правові й організаційні аспекти місцевого оподаткування, проаналізовано загальноосвітову практику справляння місцевих податкових платежів, обґрунтовано стратегічні підходи до реформування інституту місцевих податків і зборів в Україні. Науково-теоретичні положення, прикладні розробки та висновки належать автору, а відтак є його науковим доробком.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати дисертації обговорювалися на науково-методичних семінарах кафедри фінансів, а також пройшли апробацію на п'яти міжнародних (“Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції

глобалізації” (Тернопіль, 2005 р., 2006 р., 2007 р.), “Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період” (Хмельницький, 2005 р.), “Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть” (Тернопіль, 2006 р.), чотирьох всеукраїнських (“Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (Тернопіль, 2004 р.), “Місцеве самоврядування та самоорганізація населення в м. Києві: стан, проблеми та ризики розвитку” (Київ, 2006 р.), “Роль інноваційних моделей розвитку у підвищенні конкурентноздатності товарів та послуг” (Донецьк, 2006 р.), “Інтеграційні процеси та розвиток фінансової системи України” (Харків, 2006 р.)), міжрегіональній (“Оподаткування у промисловому регіоні: теорія, практика та перспективи розвитку” (Донецьк, 2005 р.)) і двох внутрівузівських (“Проблеми фінансової теорії та практики в постстабілізаційний період” (Тернопіль, 2006 р., 2007 р.)) науково-практичних конференціях.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 21 роботу, в т. ч. 8 – у наукових фахових виданнях обсягом 4,2 д. а., 1 – у науковому журналі обсягом 0,5 д. а., в т. ч. авторський внесок 0,2 д. а., 12 – у збірниках тез доповідей обсягом 2,0 д. а. Загальний обсяг публікацій – 6,7 д. а., з яких особисто дисертантові належить 6,4 д. а.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 197 найменувань на 17 сторінках і 36 додатків на 89 сторінках, містить 40 рисунків на 38 сторінках та 20 таблиць на 16 сторінках. Загальний обсяг роботи – 297 сторінок. Основний зміст дисертації викладено на 187 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі “**Концептуальні основи місцевого оподаткування**” досліджено теоретичні та нормативно-правові аспекти місцевого оподаткування, розкрито економічну сутність місцевих податків і зборів, показано їх вплив на фінансове забезпечення місцевого самоврядування.

Досліджено етимологію місцевих податків і зборів. З’ясовано, що в еволюційному процесі їх спершу розглядали як дарування, підтримку та допомогу місцевому самоврядуванню з боку суспільства, а згодом вони стали юридичним обов’язком громадян і були примусовими. Це дало змогу обґрунтувати думку про те, що місцеві податки та збори, з одного боку, зародились із контрибуційних виплат, оскільки їх стягували з пригноблених верств населення, а з іншого – впроваджували тільки після переговорів між різними рівнями органів державної влади.

Встановлено, що місцеве оподаткування еволюціонувало від рабовласницького суспільства, в якому роль місцевих податків і зборів полягала у мобілізації грошових коштів, до сучасного періоду, коли вони почали виконувати функцію перерозподілу фінансових ресурсів для надання суспільних послуг. За результатами дослідження виявлено тенденцію до зростання ролі місцевих податків і зборів як невід’ємного елемента фінансового забезпечення місцевого самоврядування. При цьому сьогодні згадані платежі – одне з основних джерел доходів місцевих бюджетів в економічно розвинутих країнах.

У роботі підтверджено єдність думок науковців щодо відповідності місцевих податків і зборів базовій домінанті місцевого оподаткування “послуги – оплата”. З’ясовано, що її витoki починаються з теорії поворотної послуги, що визначає місцеві податкові платежі як плату за суспільні послуги, котрі органи місцевого самоврядування надають членам територіального колективу. Науковий пошук дав змогу показати вплив цієї теорії на розвиток податкових концепцій вітчизняних і зарубіжних учених-економістів. Підкреслено, що наближеною до фіскального обміну “послуги – оплата” є теорія справедливості оподаткування, згідно з якою податкове навантаження визначається еквівалентністю сплачених місцевих податків і зборів зі зустрічними суспільними послугами.

Із метою удосконалення понятійного апарату в дисертації поглиблено сутнісно-категоріальну характеристику місцевих податків і зборів. Зважаючи на особливість досліджуваної тематики, запропоновано трактування інституту місцевих податків та зборів як законодавчо закріпленої групи правових норм, що регламентує порядок впровадження податкових платежів міськими, селищними та сільськими радами, механізм їх справляння і зарахування до місцевих бюджетів для виконання завдань у межах власної компетенції органів місцевого самоврядування.

За результатами дослідження розмежовано взаємозалежні поняття “місцеві податки” та “місцеві збори”. Зокрема, під місцевими податками в дисертації розглянуті впроваджені органами місцевого самоврядування податкові платежі, що перерозподіляються через місцеві бюджети для надання суспільних послуг. Натомість місцеві збори у формі відчуження грошових коштів юридичних та фізичних осіб можуть мати цільове призначення, бути впровадженими на відшкодування витрат територіальних громад, введеними як плата за надання прав або видачу дозволів.

Враховуючи те, що система оподаткування як сукупність податкових платежів, що справляють податкові органи, форм і методів їх побудови й організації адміністрування – широке поняття, в роботі виокремлено підсистему місцевого оподаткування як її складову частину. При цьому останнє поняття відображає сферу економічних відносин із приводу виконання платниками конституційного обов’язку сплачувати, а органами місцевого самоврядування – впроваджувати та визначати порядок сплати місцевих податків і зборів, вводити пільгові податкові ставки, звільняти від оподаткування, надавати відстрочення зі сплати.

На основі вивчення теорії суспільного вибору узагальнено різні підходи до розподілу дохідних джерел і принципи їх закріплення за органами місцевого самоврядування. Встановлено, що для зниження рівня податкової конкуренції та підвищення ефективності місцевого оподаткування, з одного боку, місцеві податки і збори необхідно опирати на нерухому базу оподаткування, а з іншого – мешканці територіальних громад мають нести податкове навантаження тією мірою, в якій вони отримують вигоди від наданих суспільних послуг.

Визначено критеріальні вимоги, яким має відповідати процес впровадження місцевих податків і зборів, а саме: недопустимість встановлення податкових пільг для конкретних платників податків; заборона впроваджувати індивідуальні податкові платежі; рівномірний розподіл податкового навантаження залежно від наданих сус-

пільних послуг; незначна різниця між ставками місцевих податків і зборів у різних регіонах; низькі витрати на організацію податкового адміністрування.

У роботі підкреслено, що місцевому оподаткуванню притаманні ті самі принципи побудови, що й для системи оподаткування держави. Проте місцеві податки та збори мають особливості: а) органи місцевого самоврядування наділені повноваженнями у сфері їх впровадження, введення пільгових податкових ставок, звільнення від оподаткування, надання відстрочення зі сплати; б) місцеві податки та збори зараховують до місцевих бюджетів і спрямовують для надання суспільних послуг; в) для місцевого оподаткування характерна множинність податкових платежів.

За результатами дослідження розмежовано поняття “податок” та “місцеві податки і збори” (табл. 1).

Таблиця 1

Розмежування понять “податок” та “місцеві податки і збори”

Ознаки	Податок	Місцеві податки і збори
За адресністю	Надходять до державного та місцевих бюджетів	Надходять тільки до місцевих бюджетів
За роллю у формуванні бюджетів	Формують основну частину доходів державного та місцевих бюджетів	Питома вага в структурі доходів місцевих бюджетів порівняно незначна
За періодичністю сплати	Сплата є періодичною	Сплата може бути періодичною або одноразовою
За цільовим спрямуванням	Не мають чітко вираженого цільового спрямування	Можуть мати цільове призначення, бути впровадженими на відшкодування витрат територіальних громад, введеними як плата за надання прав або видачу дозволів

У дисертації проаналізовано законодавчі акти, що регламентують інститут місцевих податків і зборів. У результаті визначено чинники, які негативно впливають на стан нормативно-правового забезпечення місцевого оподаткування. Науковий пошук дав змогу довести, що причини цього – нечітке лексичне формулювання положень законодавчих актів, наявність нормативно-правових документів, не зареєстрованих у Міністерстві юстиції України, вільне трактування законів у підзаконних актах, нелогічне коригування нормативно-правової бази.

За результатами дослідження обґрунтовано, що прийняття Закону “Про місцеве оподаткування в Україні” дасть змогу, з одного боку, врегулювати спірні питання, пов’язані з розширенням бази оподаткування місцевих податків і зборів, установленням адекватних податкових ставок, удосконаленням принципів надання податкових пільг, а з іншого – обмежити політичний вплив органів державної влади та стабілізувати фінансові ресурси місцевого самоврядування.

Аналіз нормативно-правового забезпечення місцевого оподаткування показав, що вирішальна передумова його вдосконалення – уніфікація законодавчих актів. Це має вплинути на реформування як податкової системи загалом, так і інституту місцевих податків та зборів зокрема. У даному контексті акцентовано увагу на основних завданнях адаптації законодавства нашої держави до законодавства ЄС, які зводяться до забезпечення належного рівня підготовки проектів нормативно-правових

документів, отримання консультацій від зарубіжних експертів із питань використання юридичної термінології, аналізу вітчизняного бюджетно-податкового законодавства щодо відповідності нормам європейських країн.

У другому розділі **“Інститут місцевих податків і зборів у формуванні фінансової бази місцевого самоврядування в Україні”** досліджено практику функціонування місцевого оподаткування в нашій державі. Особливу увагу приділено аналізу організації адміністрування місцевих податків і зборів, визначенню напрямів удосконалення функціональних механізмів місцевого оподаткування, аналізу структури та динаміки надходжень місцевих податків і зборів.

У дисертації запропоновано власне трактування поняття “адміністрування місцевих податків і зборів” як складовий елемент фіскального (податкового) адміністрування, обумовлений не тільки організаційною структурою та функціональними повноваженнями контролюючих органів у сфері регулювання податкових відносин на місцевому рівні, а й базований на принципах справедливості (рівність перед законом учасників податкових правовідносин), передбачуваності (адекватна реакція на різні моделі поведінки платників податків), ефективності (забезпечення високих податкових надходжень за мінімальних затрат).

Науковий пошук дав змогу визначити проблеми організаційного забезпечення адміністрування місцевих податків та зборів. У цьому контексті наголошено на низькому рівні визначеності функцій, які мають виконувати працівники податкових органів, відсутності типової організаційної структури й інформаційної системи, необхідної для забезпечення обміну інформацією між різними рівнями податкової служби. В дисертації обґрунтовано доцільність створення відділів із контролю за справами місцевих податків і зборів у територіальних податкових органах.

У роботі особливу увагу приділено удосконаленню системи управління персоналом податкової служби. Аналіз підтвердив, що незважаючи на тенденцію до зменшення чисельності працівників податкових органів, надходження місцевих податків і зборів у 2006 р. зросли майже вдвічі порівняно з 1997 р. (із 360,2 млн. грн. до 642,3 млн. грн.). При цьому значно збільшився обсяг їх надходжень у розрахунку на працівника податкових органів, який у 2006 р. становив 14 тис. грн./особу. Причини цієї тенденції пов’язані з удосконаленням контрольної роботи, інтенсифікацією кадрової політики, поліпшенням технічного оснащення податкового адміністрування.

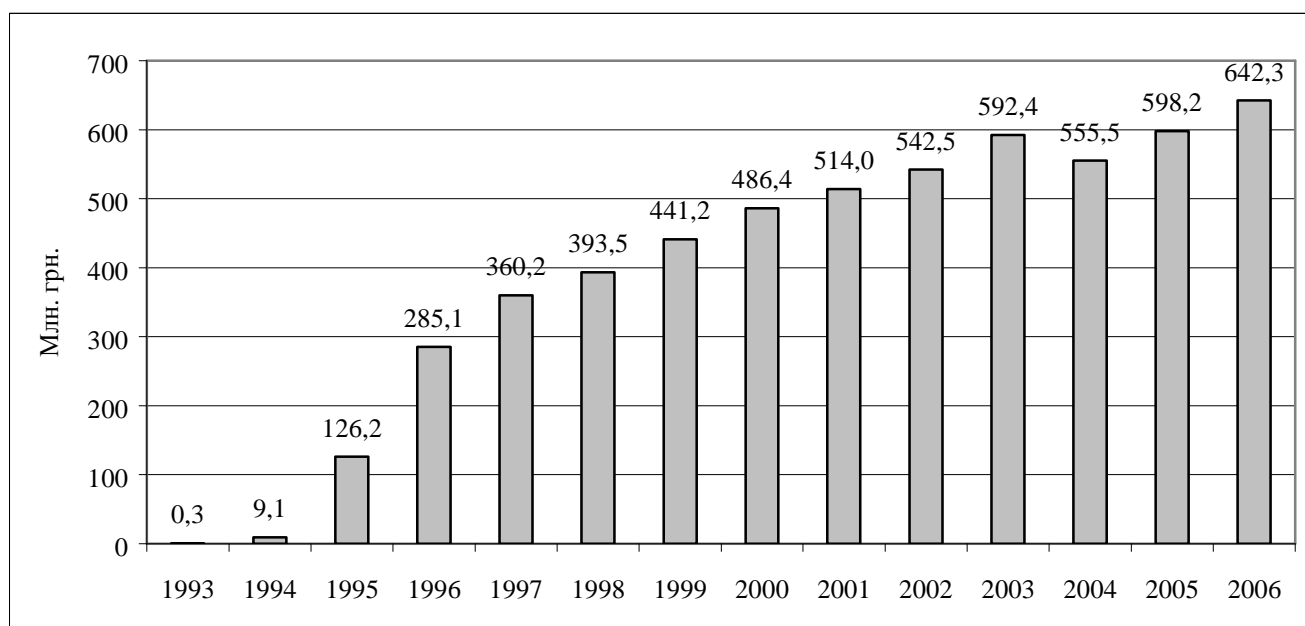
Встановлено, що адміністрування місцевих податків і зборів доручено не тільки податковому апаратові держави й органам місцевого самоврядування. Крім того, цим можуть займатися суб’єкти господарювання різних форм власності та видів діяльності. В даному контексті виявляється особливість місцевого оподаткування, що відрізняє організацію адміністрування місцевих податків і зборів від загальнодержавних податкових платежів. Тому з метою підвищення ролі інститутів публічної влади та громадянського суспільства в контролі за механізмом справляння місцевих податків і зборів у дисертації запропоновано здійснити низку заходів у сфері координації діяльності всіх суб’єктів податкових правовідносин.

Визначено недоліки механізму місцевого оподаткування. Зокрема, за відсутності об’єктів оподаткування, податкові органи не завжди справляють обов’язкові для впровадження податкові платежі, чимало з них є недоцільними. В роботі запропоно-

вано розширити базу оподаткування, скасувати податкові пільги, змінити терміни сплати, підвищити граничні розміри податкових ставок податку з реклами і комунального податку, зборів за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг, за припаркування автотранспорту, за видачу ордера на квартиру, за право використання місцевої символіки, курортного і ринкового зборів. Обґрунтовано доцільність поширення практики справляння зборів на розвиток пасажирського електротранспорту в АР Крим та на розвиток рекреаційного комплексу в АР Крим.

Важливе місце в дисертації відведено узагальненню й систематизації критеріїв оцінювання ефективності справляння місцевих податків та зборів, а саме: виконанню планових і фактичних надходжень згаданих платежів, їх питомої ваги у ВВП, доходах та податкових надходженнях до бюджетів; надходженню місцевих податків і зборів у розрахунку на одного мешканця, за видами бюджетів, податковими платежами й адміністративно-територіальними одиницями.

За результатами аналізу фактичних надходжень місцевих податків і зборів виявлено тенденцію до зростання даного показника (рис. 1). Встановлено, що причинами цього, незважаючи на скасування низки податкових платежів, стало поширення практики впровадження місцевих податків і зборів рішеннями міських, селищних та сільських рад, зменшення заборгованості зі сплати, зниження рівня ухилення від оподаткування, посилення контрольної роботи податкових органів.

Рис. 1. Надходження місцевих податків і зборів в Україні за 1993–2006 рр.

На основі аналізу питомої ваги місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів зроблено висновок про малу фіскальну роль цих платежів, частка яких у 1997–2006 рр. становила менше 2%. Основними причинами цього є зниження рівня економічного розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць та відсутність об'єктів оподаткування низки місцевих податків і зборів.

Встановлено, що в 1997–2006 рр. найбільше фіскальне значення для місцевих бюджетів мали ринковий збір і комунальний податок, які забезпечували більше 80% від загальної суми надходжень місцевих податків та зборів. Натомість серед інших

платежів порівняно незначними були надходження податку з реклами, зборів за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг, за право використання місцевої символіки і за припаркування автотранспорту. Це свідчить про високу залежність органів місцевого самоврядування від окремих дохідних джерел, що робить їх вразливими при недоотриманні згаданих платежів.

Результати аналізу надходжень місцевих податків і зборів за адміністративно-територіальними одиницями показали, що в 1997–2006 рр. більшість коштів надходила до бюджетів великих міст, а саме: Дніпропетровська, Донецька, Запоріжжя, Києва, Луганська, Одеси й Харкова. Натомість у селищах і селах через нерівномірний географічний розподіл бази оподаткування виявлено тенденцію до зниження обсягу надходжень цих платежів.

У третьому розділі **“Пріоритетні напрямки вдосконалення місцевого оподаткування в умовах демократичних трансформацій”** узагальнено зарубіжний досвід місцевого оподаткування, обґрунтовано стратегічні підходи до реформування інституту місцевих податків і зборів в Україні, розроблено економіко-математичну модель прогнозування фінансових результатів впровадження податку на нерухомість фізичних осіб.

У дисертації визначено напрями адаптації зарубіжного досвіду місцевого оподаткування до вітчизняної практики, що полягають у змінах відповідно до законодавчо встановлених вимог структури підсистеми місцевого оподаткування, узгодженні порядку впровадження та механізму справляння місцевих податків і зборів, забезпеченні нейтральності їх надходжень із огляду на умови податкової конкуренції, унеможливленні ухилення від оподаткування.

Обґрунтовано необхідність реформування інституту місцевих податків і зборів в Україні, зумовлену незначною фіскальною роллю місцевих податків та зборів, більшість із яких не справляють за відсутності об'єктів оподаткування, їх низькою питомою вагою у структурі доходів місцевих бюджетів, законодавчою неврегульованістю порядку обчислення і механізму сплати згаданих платежів, надмірними витратами на податкове адміністрування, легкістю ухилення від оподаткування, відсутністю залежності між податкоспроможністю населення й наданими суспільними послугами на місцевому рівні.

Із урахуванням наведених аргументів запропоновано розширити базу оподаткування місцевих податків і зборів, підвищити граничні розміри їх податкових ставок, скасувати податкові пільги тим платникам, котрі не належать до соціально незахищених верств населення, знизити вартість податкового адміністрування, поліпшити роботу з платниками й заохочувати їх до добровільної сплати місцевих податкових платежів, поширити практику самооподаткування мешканців територіальних громад, впровадити податок на нерухомість фізичних осіб.

У дисертації приділена увага дослідженню оподаткування нерухомості фізичних осіб. У цьому контексті наголошено, що за кордоном надходження податку на нерухомість фінансово стабільні, до його бази оподаткування належать об'єкти нерухомості, які неможливо перемістити за межі певної юрисдикції, податкові ставки встановлюють без ризику для переселення мешканців до інших населених пунктів. Серед проблем, що можуть виникнути при адаптації зарубіжного досвіду оподатку-

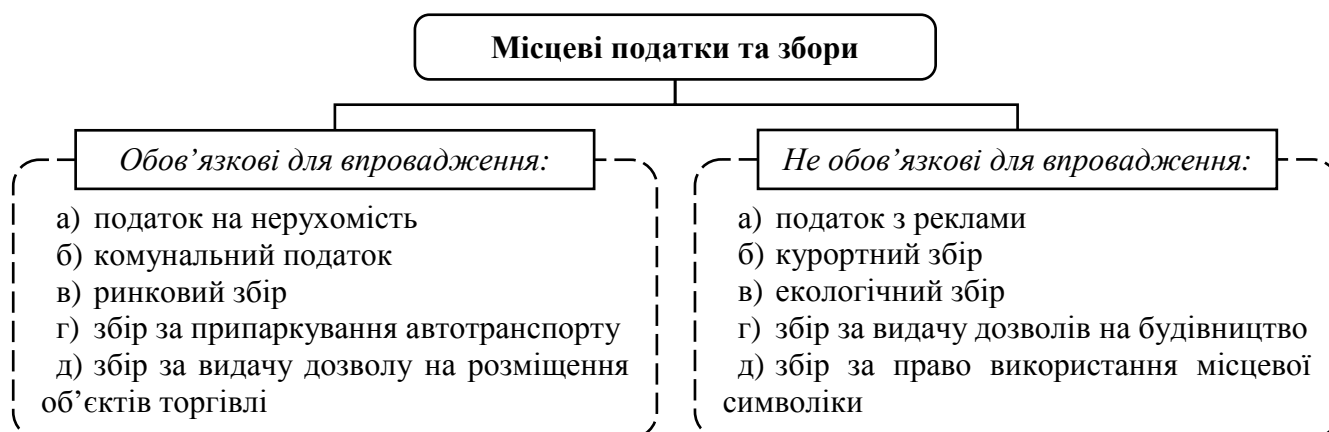
вання нерухомості до вітчизняної практики, – відсутність механізму оцінки нерухомого майна та прямого зв'язку між власністю і доходами населення.

Визначено позитивні аспекти впровадження збору за видачу дозволів на будівництво. Встановлено, що цей платіж не має стати новим для юридичних та фізичних осіб, котрі приймають рішення про будівництво, оскільки відповідно до законодавства вони мають отримати дозвіл на будівництво об'єктів містобудування та сплатити відповідні платежі. Тому для зменшення податкового навантаження на платників податків, які хочуть здійснювати будівництво, а також введення додаткового джерела у склад доходів місцевих бюджетів запропоновано скасувати плату на розвиток інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури й одночасно впровадити збір за видачу дозволів на будівництво.

За умов загрозливої екологічної ситуації в окремих регіонах України обґрунтовано доцільність віднесення до місцевих податкових платежів екологічного збору. За прикладом податкових систем зарубіжних країн він має стати надійним інструментом забезпечення охорони довкілля та стабільним джерелом формування доходної частини місцевих бюджетів. У дисертації відзначено, що цей платіж слід справляти із суб'єктів господарювання за викиди в довкілля забруднюючих речовин і скиди, що провадять через комунальну каналізаційну систему.

Запропоновано поширити практику самооподаткування як форми платежів, що впроваджують органи місцевого самоврядування на основі місцевого референдуму, або загальних зборів мешканців територіальних громад. У роботі обґрунтовано алгоритм цієї форми мобілізації фінансових ресурсів, а також визначено напрями використання платежів із самооподаткування на фінансування заходів із благоустрою та соціально-культурного розвитку населених пунктів.

На основі узагальнення стратегічних підходів до реформування інституту місцевих податків та зборів визначено перелік платежів, які органи місцевого самоврядування зобов'язані впроваджувати за наявності об'єктів оподаткування або умов, з якими пов'язане їх впровадження (рис. 2).

Рис. 2. Склад місцевих податків і зборів.

У дисертації визначено умови побудови економіко-математичної моделі прогнозування фінансових результатів впровадження податку на нерухомість фізичних осіб. Із одного боку, різниця між доходами населення та податковими зобов'язаннями зі сплати даного платежу має перевищувати прожитковий мінімум, а з

іншого – неоподатковувана площа об'єктів нерухомості й граничні розміри податкових ставок мають відповідати кількості квартир та приватних будинків житлового фонду, а також їх середній загальній площі. Відповідно до цього економіко-математична модель має вигляд:

$$z = \sum_{i=1}^n k_i \cdot t_i \cdot (s_i - s_{0i}) \rightarrow \max, \quad (1)$$

де:

z – обсяг надходження платежу; n – кількість груп (одно-, дво-, три-, чотири-, п'яти-, шестикімнатні та більше квартири і приватні будинки); k_i – кількість об'єктів групи (квартири та приватні будинки); t_i – податкові ставки, диференційовані відповідно до кількості квартир і приватних будинків, а також їх середньої загальної площі; s_i – середня загальна площа квартир та приватних будинків; s_{0i} – неоподатковувана площа об'єктів нерухомості, диференційована відповідно до кількості квартир і приватних будинків.

При обмеженні:

$$\begin{cases} p_i - t_i \cdot (s_i - s_{0i}) \geq p_{\min} \\ s_{0i} \geq 0 \\ t_i \geq 0 \end{cases}, \quad (2)$$

де:

p_i – доходи населення після оподаткування (після сплати податку з доходів фізичних осіб, збору до Пенсійного фонду України та зборів до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування); $p_{\min}$ – прожитковий мінімум.

Розраховано, що прогнозний обсяг надходження податку на нерухомість фізичних осіб до бюджетів Бережанського району становитиме 4,9 млн. грн., Тернопільського району – 6,8 млн. грн., Чортківського району – 6,9 млн. грн. За результатами дослідження обґрунтовано необхідність спрямування коштів від справляння даного платежу на благоустрій і соціально-культурний розвиток населених пунктів.

Запропоновано оподатковувати незавершені об'єкти нерухомості житлового фонду, термін будівництва яких перевищує п'ять років від його початку. Такий підхід ефективний із точки зору запобігання ухиленню від оподаткування шляхом зволікання зі завершенням будівництва. Крім цього, з метою стимулювання участі населення в іпотечному кредитуванні доведено доцільність вирахування суми за іпотечними кредитами з бази оподаткування податку на нерухомість фізичних осіб.

ВИСНОВКИ

У дисертації досліджено теоретичні, нормативно-правові й організаційні аспекти місцевого оподаткування. Це дало змогу виявити найактуальніші проблеми організації адміністрування та механізму справляння місцевих податків і зборів, обґрунтувати нові концептуальні підходи та розробити практичні заходи щодо розв'язання згаданих проблем в умовах утвердження демократичних принципів суспільного життя.

Науково-теоретичні та практичні висновки дисертації полягають у наступному:

1. У результаті дослідження концептуальних основ місцевого оподаткування з'ясовано, що його становлення пов'язане з посиленням ролі інститутів публічної влади та громадянського суспільства в економічному житті країни. Зокрема, органи державної влади як під тиском демократичних перетворень, так і з огляду на доцільність вирішення питань у межах власної компетенції органів місцевого самоврядування почали передавати останнім повноваження щодо впровадження та визначення механізму справляння місцевих податків і зборів, введення пільгових податкових ставок, звільнення від оподаткування, надання відстрочення зі сплати. Це обумовило необхідність їх фінансового забезпечення та виникнення підсистеми місцевого оподаткування як невід'ємного елемента системи оподаткування держави.

2. Встановлено, що місцеві податки і збори в країнах із демократичним орієнтирами розвитку повинні виконувати роль не стільки примусово відчужених грошових коштів юридичних та фізичних осіб, скільки еквівалентних платежів за надані суспільні послуги на місцевому рівні. Тому вони можуть мати цільове призначення, бути впровадженими на відшкодування витрат територіальних громад, введеними як плата за надання прав або видачу дозволів. Таке визначення місцевих податків і зборів адекватне нормам бюджетно-податкового законодавства та траєкторії розвитку тих демократичних перетворень, які відбуваються в нашій державі.

3. На основі систематизованих критеріальних вимог до побудови підсистеми місцевого оподаткування визначено, що: а) мета справляння місцевих податків і зборів – забезпечувати достатні надходження для виконання повноважень у межах власної компетенції органів місцевого самоврядування; б) їх адміністрування має бути недорогим, а отримані грошові кошти – перевищувати витрати податкового апарату держави; в) згадані платежі покликані бути несхильними до циклічних коливань, а їх надходження – зростати відповідно до збільшення бюджетних видатків; г) платники місцевих податків і зборів мають бути споживачами суспільних послуг, тобто тими, хто отримує певну користь на місцевому рівні. Дані критерії поглиблюють теоретичні положення місцевого оподаткування та визначають роль місцевих податків і зборів у фінансовому забезпеченні місцевого самоврядування.

4. Результати дослідження свідчать, що місцеві податки та збори відіграють двояку роль – джерела доходів місцевих бюджетів і регулятора суспільних відносин у регіонах. При цьому сьогодні не можна зробити однозначного висновку про загальносвітову тенденцію розвитку місцевого оподаткування. Так, в одних країнах оподатковують об'єкти нерухомості житлового та нежитлового фондів, а в інших – на місцевому рівні поширені податки з доходів, обороту та продажу. Справляння того чи іншого платежу залежить від здатності податкових органів їх адмініструвати, історичних традицій місцевого оподаткування, обсягу суспільних послуг, що фінансують муніципалітети. Встановлено, що побудова інституту місцевих податків і зборів має бути не одноваріантною, а відкривати можливості для поєднання різноманітних форм та методів функціональних механізмів місцевого оподаткування залежно від найприйнятніших принципів економічної ефективності, соціальної справедливості, адміністративної простоти, стабільності та гнучкості.

5. Підкреслено, що нестабільність нормативно-правового поля в сфері місцевого оподаткування ускладнює органам місцевого самоврядування спроможність виконувати конституційно закріплені функції, призводить до побудови нетранспарентних комбінацій мінімізації податкових зобов'язань, сприяє економічним злочинам і корупційним діям працівників податкових органів. Враховуючи це, доведено необхідність прийняття Закону “Про місцеве оподаткування в Україні”, що дасть змогу врегулювати спірні питання, пов'язані з розширенням бази оподаткування місцевих податків і зборів, встановленням аргументованих податкових ставок, удосконаленням принципів надання податкових пільг. Такий нормативно-правовий документ має забезпечити комплексний підхід до регулювання податкових відносин на місцевому рівні й усунути суперечність бюджетно-податкового законодавства.

6. Дослідження показало, що протягом останнього десятиріччя податкова служба як організаційна основа адміністрування місцевих податків і зборів зазнала істотних змін. Однак різноманіття організаційних структур та їх спеціалізація за видами платежів призводять до збереження великої частки управлінського персоналу, закріплення платників податків за конкретними податковими інспекторами, відсутності підрозділів, відповідальних за інформування населення про зміни в законодавстві. Для усунення цих недоліків запропоновано оптимізувати внутрішню побудову податкових органів і сформувати чітку взаємодію їх підвідомчих підрозділів за рахунок створення трирівневої структури управління, яка об'єднуватиме стратегічний (методологічне супроводження процесу адміністрування місцевих податків і зборів), тактичний (відповідатиме за поточне планування, організацію та контроль за впровадженням методології і виконавчим рівнем податкової служби) та виконавчий рівні (справляння місцевих податків і зборів). Це сприятиме зменшенню витрат на утримання податкового апарату держави та потребуватиме зміни технологічних процесів його функціонування.

7. За результатами дослідження визначено напрями вдосконалення організації адміністрування місцевих податків і зборів, які полягають у централізації процесу опрацювання податкової звітності (сприятиме оперативному виконанню простих, часто повторюваних операцій при зменшенні витрат на їх реалізацію), наданні інформаційно-консультативних послуг платникам податків (дасть змогу отримувати інформацію через електронну пошту, проводити методичні семінари та брифінги з питань застосування норм бюджетно-податкового законодавства), впровадженні автоматизованого формування плану податкових перевірок (сприятиме координуванню роботи структурних підрозділів податкових органів, а також використанню доступу до баз даних фінансових і контролюючих органів). Це має позитивно вплинути на функціонування державного податкового менеджменту, гармонізацію відносин між податковою службою й усіма інститутами громадянського суспільства.

8. Узагальнено комплекс заходів щодо усунення прогалин у механізмі місцевого оподаткування: а) диференціація граничного розміру ставки ринкового збору залежно від продукції, що реалізують на ринках, конструкції їх приміщень і виду населеного пункту; б) узгодження порядку сплати комунального податку з місцем надання суспільних послуг; в) урегулювання механізму справляння збору за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг під час надання відповід-

ного дозволу і без обмеження терміну його дії; г) передбачення розподілу об'єктів оподаткування податку з реклами залежно від виробництва, розповсюдження та розміщення реклами; д) автоматизація механізму справляння збору за припаркування автотранспорту шляхом уведення спеціальних пристроїв для паркування транспортних засобів; е) застосування підвищувальних коефіцієнтів до граничного розміру ставки курортного збору залежно від природно-кліматичних умов регіонів; є) підвищення граничного розміру ставки збору за видачу ордера на квартиру, пов'язуючи його з ринковою вартістю нерухомості; ж) визначення бази оподаткування збору за право використання місцевої символіки, враховуючи дохід, отриманий від продажу виробленої продукції, за вирахуванням суми ПДВ. Це дасть змогу підвищити фіскальну роль місцевих податків і зборів у фінансовому забезпеченні місцевого самоврядування.

9. Встановлено, що поширення в Україні практики самооподаткування мешканців територіальних громад є об'єктивною необхідністю, зумовленою неспроможністю податкових органів мобілізувати достатній обсяг надходжень для фінансування заходів із благоустрою населених пунктів, розвитку комунального господарства та побутової сфери. Обґрунтовано, що впровадження платежів із самооподаткування за умови посилення контролю з боку органів місцевого самоврядування сприятиме залученню додаткових коштів на благоустрій територій і соціально-культурний розвиток населених пунктів. Досягти цього можна шляхом побудови нормативно-правового поля, здійснення матеріально-технічного і кадрового забезпечення, відповідної роботи з громадськістю.

10. Доведено, що впровадження в Україні податку на нерухомість фізичних осіб регулюватиме інститут приватної власності, сприятиме детінізації майнових відносин, стане механізмом забезпечення місцевих бюджетів достатніми фінансовими ресурсами для виконання функцій і завдань органів місцевого самоврядування. Для цього у нормативно-правове поле нашої держави необхідно внести зміни, які зводяться до: а) звільнення від оподаткування власників об'єктів нерухомості, якщо різниця між їхніми доходами та податковими зобов'язаннями зі сплати податку не перевищує прожиткового мінімуму; б) введення системи податкових пільг у вигляді вирахування сум за іпотечними кредитами з бази оподаткування даного платежу; в) поліпшення процесу ведення реєстру об'єктів нерухомості житлового фонду, встановивши, що за неможливості визначення власника об'єкта відповідальним за сплату податку має бути його користувач або орендар; г) спрямування фінансових ресурсів від оподаткування нерухомого майна фізичних осіб на благоустрій населених пунктів; д) встановлення перехідного періоду та проведення експерименту зі впровадження даного платежу в окремих регіонах. Ці пропозиції дадуть змогу розв'язати організаційні проблеми, що можуть виникнути при побудові підсистеми майнового оподаткування в Україні.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Письменний В. В. Оподаткування нерухомого майна: зарубіжний практицизм, українські перспективи // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – 2004. – № 17. – С. 96–100 (0,5 д. а.).
2. Письменний В. В. Локальні податки і збори як економічна основа наповнення місцевих бюджетів // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – № 1. – С. 70–80 (0,6 д. а.).
3. Письменний В. В. Податкова культура в умовах демократизації суспільства // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2005. – № 10. – С. 231–239 (0,4 д. а.).
4. Письменний В. В. Податкові органи держави в системі управління оподаткуванням // Світ фінансів. – 2005. – № 3–4. – С. 75–86 (0,7 д. а.).
5. Письменний В. В. Оцінка ефективності справляння місцевих податків і зборів // Наукові записки: Зб. наук. праць. – 2006. – № 15. – С. 127–129 (0,4 д. а.).
6. Письменний В. В. Інституційні зміни системи розмежування повноважень в сфері місцевого оподаткування // Вісник Львівської державної фінансової академії. – 2006. – № 10. – С. 49–56 (0,5 д. а.).
7. Письменний В. В. Місцеві податки і збори у формуванні доходів бюджетів Тернопільської області // Наука молода: Зб. наук. праць. – 2006. – № 6. – С. 109–113 (0,5 д. а.).
8. Письменний В. В. Місцеві податки та збори в проекті Податкового кодексу України // Галицький економічний вісник. – 2007. – № 3. – С. 120–127 (0,6 д. а.).

Статті у наукових журналах:

9. Мартинюк В. П., Письменний В. В. Прагматизм оподаткування доходів фізичних осіб // Наука молода: Зб. наук. праць. – 2005. – № 3. – С. 83–89 (0,5 д. а., у т. ч. авторський внесок – 0,2 д. а.). Дисертантом проаналізовано вплив зниження рівня податкового навантаження та розширення бази оподаткування податку з доходів фізичних осіб на бюджетні надходження.

Тези доповідей:

10. Письменний В. В. Удосконалення процесу адміністрування податків // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: I Всеукр. наук.-практ. конференція молодих вчених. Тернопіль, 26–27 лютого 2004 р. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – С. 351–358 (0,3 д. а.).
11. Письменний В. В. Актуальні проблеми формування фінансової бази місцевого самоврядування // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: II Міжнар. наук.-практ. конференція молодих вчених. Тернопіль, 24–25 лютого 2005 р. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – Ч. 2. – С. 155–158 (0,2 д. а.).
12. Письменний В. В. Податкова конкуренція на місцевому рівні // Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період: III Між-

нар. наук.-практ. конференція. Хмельницький, 12 травня 2005 р. – Чернівці: Букрек, 2005. – Ч. 1. – С. 297–300 (0,2 д. а.).

13. Письменний В. В. Концептуалізація податкового адміністрування // Оподаткування у промисловому регіоні: теорія, практика та перспективи розвитку: V Міжрегіон. наук.-практ. конференція. Донецьк, 18 листопада 2005 р. – Донецьк: ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2005. – С. 63–65 (0,2 д. а.).

14. Письменний В. В. Теорія інституціоналізму та формування інституту місцевих податків і зборів у демократичній державі // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: IV Міжнар. наук.-практ. конференція молодих вчених. Тернопіль, 23–24 лютого 2006 р. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – Ч. 2. – С. 426–428 (0,2 д. а.).

15. Письменний В. В. Клієнтоорієнтована модель взаємодії податкових органів і платників податків // Роль інноваційних моделей розвитку у підвищенні конкурентноздатності товарів та послуг: VIII Всеукр. наук.-практ. конференція студентів і молодих вчених. Донецьк, 5 квітня 2006 р. – Донецьк: ТОВ “ДЕГІ”, 2006. – Ч. 1. – С. 134–136 (0,1 д. а.).

16. Письменний В. В. Реформування комунального сектору економіки України // Місцеве самоврядування та самоорганізація населення в м. Києві: стан, проблеми та ризики розвитку: Всеукр. наук.-практ. конференція. Київ, 15 березня 2006 р. – К., 2006. – С. 149–151 (0,1 д. а.).

17. Письменний В. В. Обґрунтування соціальної підфункції податків // Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: IV Міжнар. наук.-теорет. конференція студентів, аспірантів та молодих вчених. Тернопіль, 30 березня 2006 р. – Тернопіль, 2006. – Ч. 2. – С. 122–124 (0,1 д. а.).

18. Письменний В. В. Перспективи запровадження в Україні податку на нерухоме майно (нерухомість) // Проблеми фінансової теорії та практики в постстабілізаційний період: Наук. конференція проф.-викл. складу. Тернопіль, 13 квітня 2006 р. – Тернопіль: ТНЕУ, 2006. – С. 100–102 (0,2 д. а.).

19. Письменний В. В. Теоретические подходы к определению сущности механизма местного налогообложения // Интеграційні процеси та розвиток фінансової системи України: Всеукр. наук.-практ. конференція. Харків, 29–30 листопада 2006 р. – Х.: ФОП Лібуркіна Л. М., 2006. – С. 40–42 (0,1 д. а.).

20. Письменний В. В. Напрямки реформування місцевого оподаткування в Україні // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: IV Міжнар. наук.-практ. конференція молодих вчених. Тернопіль, 22–23 лютого 2007 р. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – Ч. 2. – С. 233–235 (0,1 д. а.).

21. Письменний В. В. Проблематика механізму справляння збору за припаркування автотранспорту в Україні // Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в постстабілізаційний період: Наук. конференція проф.-викл. складу. Тернопіль, 18 квітня 2007 р. – Тернопіль: ТНЕУ, 2007. – С. 139–141 (0,2 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Письменний В. В. Місцеве оподаткування в умовах демократичних перетворень. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2007.

У дисертації обґрунтовано науково-теоретичні підходи і запропоновано практичні заходи щодо вдосконалення місцевого оподаткування у контексті реформування механізму фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні.

Досліджено теоретичні та нормативно-правові аспекти місцевого оподаткування. Розкрито економічну сутність місцевих податків і зборів, показано їх вплив на фінансове забезпечення місцевого самоврядування. Розглянуто практику функціонування місцевого оподаткування в Україні. Оцінено ефективність роботи податкового апарату держави під час адміністрування місцевих податків і зборів. Визначено напрями вдосконалення функціональних механізмів місцевого оподаткування. Проаналізовано структуру та динаміку надходжень місцевих податків і зборів, а також систематизовано критерії оцінювання ефективності їх справляння. Виявлено можливості адаптації зарубіжного досвіду місцевого оподаткування до вітчизняної практики. Вироблено стратегічні підходи до реформування інституту місцевих податків і зборів в Україні. Обґрунтовано алгоритм самооподаткування мешканців територіальних громад. Розроблено економіко-математичну модель прогнозування фінансових результатів впровадження податку на нерухомість фізичних осіб.

Ключові слова: місцеві бюджети, фінансове забезпечення місцевого самоврядування, підсистема місцевого оподаткування, інститут місцевих податків і зборів, механізм місцевого оподаткування, адміністрування місцевих податків та зборів, податок на нерухомість фізичних осіб.

АННОТАЦИЯ

Письменный В. В. Местное налогообложение в условиях демократических преобразований. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2007.

В диссертации исследованы этапы развития местного налогообложения от рабовладельческого общества, в котором роль местных налогов и сборов заключалась в мобилизации денежных средств, к современному периоду, когда они начали исполнять функцию перераспределения финансовых ресурсов для предоставления общественных услуг. В итоге выявлена тенденция повышения значения института местных налогов и сборов как неотъемлемого элемента финансового обеспечения местного самоуправления.

Исследование подтвердило единодушие мнений зарубежных и отечественных ученых относительно соответствия местных налогов и сборов базовой доминанте

местного налогообложения “услуги – оплата”. Подчеркнуто, что приближенной к этому фискальному обмену есть теория справедливости налогообложения, согласно которой налоговое бремя определяется обусловленной степенью эквивалентности местных налогов и сборов со встречными общественными услугами.

По результатам исследования выделена подсистема местного налогообложения как составная часть системы налогообложения государства, предложено собственное определение института местных налогов и сборов, разграничены взаимозависимые понятия “местные налоги” и “местные сборы”.

В диссертации проанализированы законодательные акты в сфере местного налогообложения, а также определены факторы, отрицательно влияющие на состояние его нормативно-правового обеспечения. В итоге подтверждено целесообразность принятия Закона “О местном налогообложении в Украине”.

Исследован процесс реорганизации налоговых органов, который предусматривает создание налоговых округов. Сделан вывод, что переход от их построения по административно-территориальному принципу обеспечит трехуровневую структуру управления. В этом контексте разработана модель деятельности налоговых органов в сфере администрирования местных налогов и сборов.

Сформулированы предложения относительно расширения базы налогообложения, пересмотра перечня налоговых льгот, изменения сроков уплаты, повышения предельных размеров налоговых ставок налога с рекламы и коммунального налога, сборов за выдачу разрешения на размещение объектов торговли и сферы услуг, за выдачу ордера на квартиру, за право использования местной символики, с парковки автотранспорта, рыночного и курортного сборов.

Разработаны критерии эффективности администрирования местных налогов и сборов, которые характеризуют состав, структуру и динамику их поступлений. В частности, в диссертации проанализировано: выполнение плановых и фактических поступлений местных налогов и сборов, их удельный вес в ВВП, доходах и налоговых поступлениях в бюджеты; поступление местных налогов и сборов в расчете на одного жителя, по видам бюджетов, административно-территориальным единицам и налоговым платежам.

В работе определены направления адаптации к практике Украины зарубежного опыта местного налогообложения, а также намечены стратегические подходы к реформированию института местных налогов и сборов, предусматривающие совершенствование налогового администрирования, отмену неэффективных местных налоговых платежей, распространение практики самообложения сельского населения, введение налога на недвижимость физических лиц.

В результате предложен собственный вариант структуры подсистемы местного налогообложения, в которой представлен перечень платежей: коммунальный налог, налоги с рекламы и на недвижимость физических лиц; сборы за выдачу разрешения на размещение объектов торговли, за выдачу разрешений на строительство, за право использования местной символики, с парковки автотранспорта, рыночный, курортный и экологический сборы.

Изложены требования к организации администрирования платежей по самообложению как формы добровольного участия граждан денежными средствами, кото-

рые внедряются на основе местного референдума, в мероприятиях по благоустройству и социально-культурному развитию населенных пунктов.

Спрогнозированы финансовые результаты ввода в Украине налога на недвижимость физических лиц на основе разработанной экономико-математической модели, учитывающей доходы населения и их налоговые обязательства, оптимальный уровень необлагаемой площади и предельные размеры налоговых ставок, отвечающих количеству квартир и частных домов жилищного фонда, а также их средней общей площади.

Ключевые слова: местные бюджеты, финансовое обеспечение местного самоуправления, подсистема местного налогообложения, институт местных налогов и сборов, механизм местного налогообложения, администрирование местных налогов и сборов, налог на недвижимость физических лиц.

ANNOTATION

Pysmennyu Vitaliy. Local Taxation in the Conditions of Democratic Transformations. – Manuscript.

The dissertation thesis is submitted for seeking the scientific degree of Candidate of Economics, specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2007.

Theoretical and practical approaches are developed to improve the system of local taxation within the context of the mechanism reformation for the local self-government financial provision in Ukraine.

Theoretical, economic, organizational and legal aspects of local taxation are researched. Economic nature of local taxes and duties is revealed, and the effect is accentuated, which the latter produce on financial provision of local self-government. The utilitarian functioning of local taxation in Ukraine is studied. The efficiency of state tax administration is assessed with respect to its administrating the local taxes and duties. The lines are defined for local taxation functional mechanisms improvement. The composition, structure, and dynamics of returns of local taxes and duties are analyzed. The criteria of tax deduction efficacy are systematized. The opportunities are revealed for overseas taxation practices adaptation to our national conditions. The strategic approaches are substantiated to local taxation system reformation. The algorithm is developed for self-taxation of territorial communities people. The economic and mathematical model is elaborated for the outcomes prognostication of taxing the real estate of physical persons.

Key words: local budgets, financial provision of local self-government, subsystem of local taxation, institute of local taxes and duties, mechanism of local taxation, administration of local taxes and duties, real estate tax.